

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Plzeň 2012

Andrej Janík

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

KOMPARACE SVÁTKU PESACH A VELIKONOC

Andrej Janík

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

KOMPARACE SVÁTKU PESACH A VELIKONOC

Andrej Janík

Vedoucí práce:

Mgr. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012 .....

OBSAH

1 ÚVOD.....	7
2 JUDAISMUS	8
2.1 Pojetí času v judaismu	8
2.2 Židovské svátky	9
3 SVÁTEK PESACH.....	11
3.1 Zvyky před svátkem Pesach	11
3.1.1 Hledání chamecu	12
3.1.2 Půst prvorozených	12
3.1.3 Kuchyňské nádobí a jeho košerování	12
3.2 Pesachové dny	13
3.2.1 První noc Pesachu a sederová večeře	13
3.2.2 Průběh sederové večeře	15
3.2.3 První den Pesachu.....	17
3.2.4 Druhá noc Pesachu	17
3.2.5 Druhý den Pesachu	18
3.2.6 Přechodné dny Pesachu	18
3.2.7 Poslední den Pesachu.....	18
4 KŘESŤANSTVÍ.....	19
4.1 Křesťanský liturgický rok.....	19
4.2 Křesťanské svátky	21
5 SVÁTEK VELIKONOC.....	22
5.1 Významné dny a zvyky Velikonoc.....	22
5.1.1 Popelční středa	22
5.1.2 Postní neděle	23
5.1.3 Pašijový týden.....	25
5.1.2 Velikonoční doba	27
5.2 Symboly Velikonoc	28
5.2.1 Pomlázka.....	28
5.2.2 Velikonoční beránek.....	29
5.2.3 Kraslice.....	29
5.2.4 Řehťáčky.....	29
5.2.5 Kuřátko, velikonoční zajiček	30

5.2.6 Velikonoční pečivo a pokrmy.....	30
6 SROVNÁNÍ PESACHU A VELIKONOC.....	32
7 ZÁVĚR.....	36
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	37
9 RESUMÉ.....	38
10 PŘÍLOHY.....	39

1 ÚVOD

Důvodem k sepsání této bakalářské práce, jejímž tématem je komparace tradic dvou svátků, a sice židovského Pesachu a křesťanských Velikonoc, byla nejen snaha o sepsání uceleného výkladu o jejich vzniku a průběhu slavení, ale také snaha o poukázání na fakt, že význam slova „svátek“ neznamena jen případný „den volna“, ale především připomenutí určité události a snahu o její znovuoživení. Myslím si, že svou pozornost si svátek Pesach i Velikonoce zaslouží nejen díky svému historickému bohatství, ale především i díky svým náboženským a lidovým tradicím, a také symbolům, které se staly jejich nedílnou součástí. Věřím, že s využitím metody komparace, na níž je tato práce postavena, budu schopen k těmto svátkům přehledně poskytnout veškeré důležité informace.

Tato práce je svým obsahem rozdělena na dva velké okruhy, které jednotlivě pojednávají nejen o daném svátku, ale i o náboženském systému, který s ním souvisí. Chceme-li danému svátku lépe porozumět, pak je jistě nezbytné informovat o náboženství, ze kterého vychází. Proto se na začátku v prvním okruhu věnuji judaismu a ve druhém křesťanství, v nichž kromě základních informací stručně zmiňuji i jejich pojetí času a seznamuji s dalšími důležitými svátky. Následující kapitoly jsou věnovány samotným svátkům, o nichž tato práce pojednává - Pesach a Velikonoce. Tyto kapitoly tvoří nejrozsáhlejší část práce, poskytují informace o předsváteční i sváteční době těchto svátků, o biblických událostech s nimi spojených, o tradicích i zvycích, které je doprovázejí, a také o symbolech, které je vystihují. Tyto dva velké okruhy pak uzavírá kapitola, která pojednává o vzájemném srovnání těchto dvou svátků. Zde je cílem najít jak biblické souvislosti jednotlivých svátečních dní, tak i souvislosti symbolické.

Literatury, která souvisí s tímto tématem, existuje dostatečné množství. Je mnoho publikací, které se zabývají náboženstvími, jejich konkrétními podobami, jejich historií, tradicemi i svátky, ale je velmi málo knih, které by se věnovaly právě jejich komparaci. Proto tedy doufám, že tato práce, jakožto výsledek mého snažení, poskytne patřičné informace i odpovědi na otázky v jednom celku, a nebude tak nutit hledat základní informace jednotlivě v mnoha jiných monografiích.

2 JUDAISMUS

Judaismus je nejstarším monoteistickým náboženstvím, které vzniklo ve třetím tisíciletí před Kristem na území dnešní Palestiny. Je založeno na víře v jediného Boha a spolu s křesťanstvím a islámem patří k světově nejrozšířenějším náboženským systémům. Dějinným cílem judaismu je dosažení lepšího stavu světa, který bude zvěstován příchodem Mesiáše. Zvěst je určena židovskému lidu, s nímž Bůh uzavřel smlouvu, která od Židů vyžaduje dodržování zákonů, které jim Bůh dal. Odměna za dodržování zákonů, a trest za jejich porušení, může nastat na tomto světě, ale také později. Židovství totiž věří v nesmrtelnost lidské duše.

„Pramenem a zákonem židovské víry je Tóra, která zahrnuje soubor pravidel a zásad, jež vychází ze zjevení Boha na hoře Sinaj. V širším pojetí lze říci, že Tóra je souhrnem vzájemně propojených částí, a to Tóry psané a ústní. Židé psanou Tóru chápou jako hebrejskou Bibli, která je v křesťanské tradici známá jako Starý zákon. Nejčastěji se hebrejská Bible označuje pojmem Tanach.“¹ Název Tanach vychází jako zkratka prvních písmen tří hebrejských slov – Tora (Pět knih Mojžíšových), Neviim (Proroci) a Chtuvim (Spisy). Tóru tvoří pět knih Mojžíšových, jejichž názvy jsou Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, a které se také tradičně označují jako „Pentateuch neboli první část hebrejské Bible“.²

Dalším pramenem je Talmud, který je též nazýván jako ústní Tóra. Ústní Tóra „vykládá a rozvíjí Tóru psanou.“³ Funkce Talmudu je navázat na předpisy pěti knih Mojžíšových, snažit se dané předpisy vysvětlit a rozvíjet v průběhu měnící se doby a životních situací. Jsou zde ustanoveny hlavní svátky židovského náboženství, včetně svátku Pesach, a dále například komentáře a popisy diskuzí moudrých o zákonech v průběhu několika staletí. Talmud se dále skládá ze dvou oddílů - Mišny a Gemary. Mišna představuje pojednání o zemědělských a svátečních předpisech, etické zásady, otázky židovského kalendáře, předpisy o svatbě a rozvodu, zákony rituální čistoty a další. Gemara je doplněním Mišny, obsahující například příběhy ze života a rady.

2.1 Pojetí času v judaismu

Židovský letopočet začíná stvořením světa, ke kterému došlo roku 3 760 před naším letopočtem. Pokud k tomuto číslu přičteme 2012, získáme současný židovský letopočet 5772. „Judaismus, odvolávající se na stvoření světa a vztah člověka ke Stvořiteli, chápe za počátek světa okamžik, kdy Bůh učinil z Adama prvního člověka ... proto, když počítáme ‚židovským‘ způsobem, dodáváme vždy: od stvoření světa.“⁴ Kromě letopočtu je v židovském kalendáři odlišné i stanovení počátku dne. Den začíná tmou, jak je známo již

¹ PUTÍK, A., KOSÁKOVÁ, E., CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, s. 6-7.

² NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z*, s. 232.

³ PUTÍK, A., KOSÁKOVÁ, E., CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, s. 7.

⁴ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 10.

z příběhu o stvoření světa: „*Byl večer a bylo jitro, den první.*“ (Gn 1:5) Proto všechny židovské dny a svátky začínají večerem. Každý týden začíná nedělí, neboť sobota, šabat, byla posledním ze sedmi dní stvoření světa.

Kalendář, kterým se Židé řídí, „*je lunisolární – měsíce se počítají podle měsíčního cyklu, roky podle slunečního. Délka měsíce zhruba odpovídá skutečné době oběhu Měsíce kolem Země.*“⁵ Stejně jako u občanského kalendáře, má i židovský rok dvanáct měsíců. Názvy těchto měsíců jsou: „*nisan, ijar, sivan, tamuz, av, elul, tišri, chešvan, kislev, tevet, ševat a adar.*“⁶ Sedmkrát za 19 let se však musí lunární kalendář korigovat s kalendářem solárním, a to vsunutím dodatkového třináctého měsíce před měsíc adar, tzv. adar bejt (druhý adar). Za počátek nového měsíce se považuje okamžik novoluní, kdy se na obloze objeví srpek měsíce. Jednotlivé měsíce mají „*29, respektive 30 dní.*“⁷

2.2 Židovské svátky

Židovské svátky se dělí na „*biblické svátky vysoké, biblické svátky poutní, svátky historické, svátky moderní, postní dny a ostatní významné dny.*“⁸ Pro účely této práce postačí, když se zaměřím pouze na biblické svátky poutní. Jedná se především o svátek Nekvašených chlebů – Pesach, svátek Týdnů – Šavuot a svátek Stánků – Sukot. Tyto svátky se označují jako poutní, protože „*každý Žid, který dovršíl 12. rok života, musel každoročně přinejmenším o jedné z těchto slavností putovat do jeruzalémského Chrámu.*“⁹ Původně to byly svátky jara a žní, které se později spojily s určitými historickými událostmi židovských dějin, především dějinami spásy a vyjití z egyptského otroctví. Svátku Pesach je níže věnována samostatná kapitola, proto dále jen velmi stručně zmíním informace k ostatním dvěma svátkům – Šavuot a Sukot.

Svátek Týdnů, Letnice, nebo také Šavuot, se slaví jako děkovaná slavnost přijetí Tóry na hoře Sinaj. Svátek Šavuot byl původně přírodním svátkem, což souviselo s pěstováním pšenice, hlavního zdroje obživy, a také s povinností přinášet v tomto období do Chrámu prvotiny sedmi plodin, jimiž je Izrael proslaven – pšenice, ječmen, datle, víno, fíky, olivy a granátová jablka.¹⁰

Svátek Stánků je původně rolnickým svátkem. Opět se jedná o radostnou slavnost, v níž se děkovalo za úrodu. „*Slavnost Stánků budeš slavít po sedm dní, až shromáždíš úrodu ze svého humna a lisu. Při své slavnosti se budeš radovat ty i tvůj syn i tvá dcera, tvůj otrok a tvá otrokyně, lévijec i bezdomovec, sirotek a vdova, kteří žijí v tvých branách. Sedm dní budeš slavít slavnost Hospodina, svého Boha, na místě, které Hospodin vyvolí. Vždyť Hospodin, tvůj Bůh, ti požehná na veškeré tvé úrodě a při všem, co budeš dělat.*“

⁵ PUTÍK, A., KOSÁKOVÁ, E., CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*, s. 7.

⁶ Tamtéž, s. 8.

⁷ KIRSTE, R., SCHULTZE, H., TWORUSCHKA, U. *Svátky světových náboženství*, s. 16.

⁸ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 12.

⁹ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 23.

¹⁰ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 26.

Oddej se proto radosti.“ (Dt 16:13-15) V souvislosti s historickou událostí dějin spásy, měli Izraelité bydlet ve stáncích postavených z větví. „Sedm dní budete bydlet ve stáncích; všichni domorodci v Izraeli budou bydlet ve stáncích, aby všechna vaše pokolení věděla, že jsem přechovával Izraelce ve stáncích, když jsem je vyvedl z egyptské země. Já jsem Hospodin, váš Bůh.“ (Lv 23:42-43)

3 SVÁTEK PESACH

Jak bylo napsáno výše, Pesach patří mezi poutní svátky. Je považován za jeden z nejdůležitějších svátků a v židovství patří k těm nejstarším v historii. Používají se pro něj různé názvy v návaznosti na biblické události, se kterými je spojován. Jsou to například názvy jako „svátek svobody“ nebo „svátek překročení“, který souvisí s poslední z deseti egyptských ran, které Bůh seslal, aby pomohl židovskému lidu z otroctví egyptského. *„Když nastala půlnoc, pobil Hospodin v egyptské zemi všechno prvorozené, od prvorozeného syna faraónova, který seděl na jeho trůnu, až po prvorozeného syna zajatce v žalární kobce, i všechno prvorozené z dobytka.“* (Ex 12:29) Domy, v nichž se ukrývali Izraelité, však „překročil“, neboť jejich dveře byly označeny krví beránka. Patří sem také označení „svátek macesů“, což je nekvašený chléb symbolizující odchod z Egypta, *„ke kterému došlo v takovém spěchu, že ani nebyl čas nechat těsto vykynout.“*¹¹ Mezi další názvy patří „svátek beránka“, „svátek jara“ nebo také „židovské velikonoce“.

Doba trvání svátku Pesach je od 15. do 22. dne měsíce nisan. V diaspoře se tento svátek slaví po dobu osmi dní, kde první dva a poslední dva dny jsou považovány za svátky a ostatní dny patří k polosvátkům. V Izraeli ale tento svátek trvá sedm dní, kde první a poslední den jsou sváteční a mezi nimi je pět polosvátků. Pokud jde o sváteční dny, tak v této době se musí všichni Židé zdržet veškeré práce. První dva dny v diaspoře (první den v Izraeli) se pořádají slavnostní večeře, které se označují jako sederové večeře. Průběh této večeře je již po staletí ustálený, je zapsán v knize Hagada, což znamená Vyprávění. *„Hlavním smyslem sederu je vyprávět dětem (a nejen jim) o východu z Egypta, připomenout si události dávné historie a poučit se z nich pro současnost.“*¹²

*„Svátek Pesach nemá být pouze vzpomínkou na odchod z Egypta. Každý v každém věku a pokolení je povinen pohlížet na sebe tak, jako by on sám vyšel z Egypta. Všecko je založeno na zpřítomnění toho, co se tehdy stalo: ‚Nás vysvobodil Hospodin z Egypta!‘“*¹³

3.1 Zvyky před svátkem Pesach

Přípravy na svátek Pesach se řídí pevnými tradicemi. Dříve než Pesach začne, je třeba důkladně uklidit celý dům a zbavit se všeho kvašeného, čemuž se říká chamec. Jako chamec se označují jídla, která obsahují některé z pěti druhů obilovin, a sice pšenici, ječmen, žito, oves či špaldu. *„Pouze z nich může vykynout chamec. A přitom jen z nich můžeme péct macesy.“*¹⁴ Pokud tedy chceme upéct maces, pak musí být doba přípravy, od smíchání s vodou po vsazení do pece, kratší než 18 minut, teprve potom nemůže vzniknout chamec. Některé přísnější židovské tradice zakazují i další potraviny, *„například rýži, hrách, fazole, nudle, koláče, pečivo a také pivo.“*¹⁵

¹¹ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 17.

¹² Tamtéž, s. 18.

¹³ BAUMANN, A., PRUDKÝ, M. *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 66.

¹⁴ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 16.

¹⁵ STERN, M. *Svátky v životě Židů*, s. 167.

3.1.1 Hledání chamecu

Kromě toho, že se během svátku Pesach nesmí chamec jíst, tak se ani nesmí, jak jsem zmínil výše, nacházet v domě. Všechny větší zásoby chamecu je třeba prodat nežidovským sousedům nebo se zamknou do sklepa.¹⁶ S vyklízením chamecu z domu souvisí i tradice jeho hledání. Tradice probíhá tak, že ze zásob chamecu se odebere alespoň deset kousků, které se v domě ukryjí. Hledání chamecu pak začíná tradičně v předvečer 14. nisanu a zúčastní se ho celá rodina. Se zapálenou svíčkou a pírkem na smetání drobtů pátrá rodina ve všech zákoutích domu a na jednu hromadu nosí každý nalezený kousek chamecu. Stejně tak by si měli „*propátrat zákoutí svých niter a zbavit je případné nadutosti.*“¹⁷ V okamžiku, kdy se celá rodina shodne na tom, že je dům zbaven veškerého chamecu, tak se nalezené zbytky spálí a při pálení se odříkává text, s jehož pomocí mají být zničeny všechny kousičky chamecu, které nebylo možné najít.

3.1.2 Půst prvorozených

Přes den 14. nisanu je podle starého zvyku pro všechny prvorozené mužského pohlaví stanoven postní den. Tento postní den je věnován památce záchranu všech prvorozených židovských dětí při poslední desáté egyptské ráně, kdy Hospodin pobil vše prvorozené. Pokud je prvorozený syn mladší třinácti let, pak se za něj postí otec. Prvorození muži se musí účastnit studia Talmudu, výjimkou nedodržení půstu se zde však stala tradice uspořádat při této příležitosti menší pohoštění. „*Ten, kdo se zúčastní obřízky a pohoštění, jež následuje, smí také přerušit půst.*“¹⁸

V průběhu tohoto postního dne je zakázáno pracovat, ale je nutné se věnovat přípravám, které jsou pro tento svátek nezbytné, například pečení macesů, vaření jídla podle přesně stanovených receptů a jeho uložení na celý sváteční týden.

3.1.3 Kuchyňské nádobí a jeho košerování

Během svátku Pesach by se nemělo používat každodenní nádobí a příbory. Musí se uložit do sklepa a nahradit nádobím a příbory, které jsou slavnostní a přímo určeny jen pro tento svátek. „*V některých rodinách, ale i ve sbírkách židovských muzeí, se z minulosti zachovaly překrásné exponáty.*“¹⁹ Výměna veškerého kuchyňského náčiní může být ovšem časově a hlavně finančně náročná záležitost, proto je možné alespoň část nádobí košerovat. Košerování je činnost, při které se z kuchyňského nádobí odstraňuje chamec a chuť chamecu. Nádobí určené ke košerování nesmí být alespoň 24 hodin před samotným procesem používáno. Košerovat je možné ve vroucí vodě nebo ohněm. V případě košerování ve vroucí vodě, ponoříme čisté nádobí do vroucí vody po dobu jedné minuty. Košerování ohněm se týká především pánví, pekáčů a roštů. Způsob provedení spočívá v rozpálení do červena nad otevřeným ohněm. Košerováním se nádobí rituálně očistí a může být použito na vaření.

¹⁶ STERN, M. *Svátky v životě Židů*, s. 168.

¹⁷ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 17.

¹⁸ STERN, M. *Svátky v životě Židů*, s. 169.

¹⁹ KIRSTE, R., SCHULTZE, H., TWORUSCHKA, U. *Svátky světových náboženství*, s. 26.

3.2 Pesachové dny

První dva dny svátku Pesach v diaspoře, popřípadě první den v Izraeli, se pořádají slavnostní večeře, které se nazývají sederové večeře. *„Tyto večeře označujeme jako sederové večeře, protože slovo seder znamená hebrejsky ‚řád‘ a tato večeře má svůj po staletí ustálený průběh.“*²⁰

3.2.1 První noc Pesachu a sederová večeře

V den před Pesachem je v synagogách odpolední bohoslužba stejná jako obvykle, ale večerní bohoslužba, která následuje, je sváteční povahy se specifickým liturgickým pořádkem. Před Amidou (židovská modlitba) odříká shromáždění verš: *„A tak Mojžíš vyhlásil Izraelcům Hospodinovy slavnosti.“* (Lv 23:44). Čtvrté požehnání Amidy obsahuje slova *„Svátek nekvašených chlebů, čas naší svobody.“*²¹

Večer 15. nisanu, po příchodu ze synagogy, následuje tolik očekávaná slavnostní hostina – sederová večeře. Seder je pořádán v rodinném kruhu a představuje jakousi domácí bohoslužbu. Základem sederové večeře je totiž biblické nařízení učit děti o významu vysvobození židovského národa z egyptského otroctví. *„V onen den svému synovi oznámíš: ‚To je proto, co mi prokázal Hospodin, když jsem vycházel z Egypta‘.“* (Ex 13:8) Celá rodina se obleče do svátečního oblečení a usedne ke slavnostně prostřenému stolu. Večer začíná zapálením svíček a požehnáním svátečního dne nad pohárem vína – kiduš. Tento pohár se nachází uprostřed stolu a je symbolicky určen proroku Eliášovi. U stolu by měl každý vypít Hagadou předepsané čtyři poháry červeného vína. Tento počet je odvozen ze čtvrtého vyjádření vykoupení z Egypta, jak je vyjádřeno v Ex 6:6-7:

- vyvedu vás z egyptské roboty,
- vysvobodím vás z vašeho otroctví,
- vykoupím vás vztaženou paží a velkými soudy,
- vezmu si vás za lid a budu vám Bohem.

Text však pokračuje ještě pátou výpovědí: *„Dovedu vás do země, kterou jsem příslezně slíbil dát Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi.“* (Ex 6:8) Právě tento příslib je při sederové večeři vyjádřen pátým pohárem proroka Eliáše. Existují však i další důvody příkazu čtyř pohárů vína. Ty nejznámější, včetně výše zmíněného, který proto z citace vynechám, uvádí ve své knize Jan Divecký: *„... 2. Čtyři poháry vína se objevily ve faraonově snu, který Josef vyložil. 3. Židé mají podle tradice projít čtyřmi exily (a čtyřmi vykoupeními) – babylonským, perským, řeckým a římským. 4. Čtyři poháry odrážejí zásluhy čtyř pramatek – Sára, Rebeky, Ráchel a Ley. 5. Čtyř věci se Židé v Egyptě drželi, a zasloužili si tak záchranu z otroctví – vyvarovali se smilstva, pomluv, uchovali si svůj jazyk a svá hebrejská jména.“*²²

²⁰ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 17.

²¹ KOSOFSKY, S. M. *The Book of Customs: A Complete Handbook for the Jewish Year*, s. 115.

²² DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 20.

Během sederové večeře by se měly také sníst tři macesy, které jsou položeny na sobě a jsou připomínkou tří praotců – Abrahama, Izáka a Jákoba. Každý z macesů také představuje jednu ze tří složek židovského lidu – koheny, levity a Izraelity. S prostředním ze tří macesů je dále spojena tradice půlení. V průběhu sederové večeře rozlomí hlava rodiny prostřední maces na dvě poloviny. Menší polovina macesu se vloží zpět k ostatním na sederový stůl. Tento rozlomený maces totiž představuje chudého člověka, který se často smíří i s poloviční porcí jídla. Větší polovina macesu, která se nazývá *afikoman*²³, se zabalí do ubrousku, schová a odhalí se až na konci sederové večeře. Je to poslední kousek jídla v celém průběhu sederu a „symbolizuje poslední jídlo Izraelitů před Exodem – maces a obětní beránek.“²⁴ Schovávání afikomana může mít dvě podoby, záleží na rodině, kterou z nich zvolí. První podoba spočívá v tom, že v průběhu sederové večeře schová afikoman hlava rodiny a děti sedící u stolu se jej pak snaží nalézt, vrátit na stůl a samozřejmě za to získat nějakou odměnu. Druhá podoba zas spočívá v tom, že se děti snaží afikoman ze stolu „ukrást“ a po rodičích poté požadují symbolické výkupné. V obou případech nemůže být sederová večeře ukončena, dokud afikoman neskončí zpět na stole a každý účastník z něj kousek sní. „*Tento zvyk udržuje děti i v pozdních večerních hodinách čilé, napnuté a soustředěné.*“²⁵

Pokud jde o stolování, pak má na slavnostně prostřeném sederovém stole každá věc své místo. Mezi připravenými nádobami, které jsou na stole kromě pohárů vína a macesů, je i sederová mísa, na níž se nachází symbolické pokrmy, z nichž nejběžnější jsou:

- „*Zroa – pečené drůbeží křídlo (kost s masem), které představuje pesachového beránka.*
- *Bejca – vařené vejce – (tradiční smuteční jídlo) nám připomíná zničený Chrám, ale také symbolizuje židovský národ svou zajímavou vlastností: čím déle se vaří, tím se stává tvrdším, tak jako nesnáze doby posilují naše židovské uvědomění. Podle jiných představuje vejce slavnostní oběť, která byla přiváděna společně s beránkem.*
- *Maror – hořké byliny, symbol těžkostí egyptského otroctví a faraonových nařízení zabíjet židovské novorozence jejich vhozením do vod Nilu. Nejčastěji užíváme strouhaný křen nebo římský salát.*
- *Charoset – sladká hmota z jablek, oříšků, datlí, skořice a červeného vína na znamení malty, se kterou byli židovští otroci nuceni pracovat, a krve, která byla v Egyptě prolita.*
- *Karpas – zelenina, většinou petržel nebo brambora. I ta připomíná zotročení a práci s hlinou.*
- *Mej melach – miska slané vody představuje slzy, ale také rozdělené Rákosové moře.*²⁶

²³ *Afikoman* je slovo původem z řečtiny a znamená jídlo, které se jí jako dezert.

²⁴ KOSOFSKY, S. M. *The Book of Customs: A Complete Handbook for the Jewish Year*, s. 119.

²⁵ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 20.

²⁶ Tamtéž, s. 20.

Umístění pokrmů na sederové míse je strukturováno tak, že to, co se bude jíst nejdříve, leží nejbliže. Způsoby stolování sederové mísy se různí podle toho, zda má každý účastník sederové večeře vyhrazenou menší sederovou mísu pro sebe, nebo zda je u stolu jedna velká. V druhém případě ochutnává jako první ze sederové mísy jednotlivé pokrmy otec, a poté je předkládá ostatním členům rodiny. Na důkaz svobody sedí všichni stolovníci opřeni o levé opěradlo židle, neboť dříve svobodní lidé jedli na lehátkách, opírali se přitom o levý loket, jedli a pili pouze pravou rukou. „*Jen hořké byliny jíme vzpřímeně, vždyť také nepředstavují naši svobodu, ale naopak hořkost těžkého otroctví.*“²⁷

3.2.2 Průběh sederové večeře

Sederová večeře má čtrnáct podstatných částí, jak to ustanovuje rabínská tradice:

1. *Kadeš* („posvěcení“)

Je to počátek Pesachové slavnosti, kdy každý pozvedne svůj pohár vína a hlava rodiny pronese kiduš, tedy požehnání nad prvním pohárem vína, které se vypije na konci modlitby. Modlitbou se večer prohlásí za sváteční, odděluje se tak čas svobody od času útlaku a otroctví.

2. *Urchac* („omytí“)

Hlava rodiny předsedající sederové večeři si omyje ruce, ale bez obvyklého požehnání, protože ještě nenastal čas k jídlu. Tento rituál má upoutat pozornost dětí, aby je průběh sederové večeře zajímal.

3. *Karpas* („zelenina“)

Kousek kořenové zeleniny, např. celer, se namočí do octa nebo do slané vody a sní. Připomíná hořkost 600 000 zotročených Židů v Egyptě, slaná voda jejich slzy.

4. *Jachac* („rozdělení“)

Ze tří macesů se prostřední rozlomí na dvě části. Menší polovina se umístí zpátky na stůl, doprostřed mezi macesy, větší polovina se zabalí do ubrousku a ukryje jako afikomen. Popis tradice půlení macesu je popsán v předchozí kapitole. Rozdělením macesu se také připomíná zázrak rozdělení Rákosového moře.

5. *Magid* („vyprávěč“)

Nejdůležitější a nejdelší část sederové večeře. Hlava rodiny pozdvihne mísu s macesy a řekne: „Toto je chudý chléb, který jedli naši předkové v egyptské zemi. Každý, kdo je hladov, ať přijde a pojí, každý, kdo je v nouzi, ať přijde a slaví Pesach. Tento rok zde, příští rok v zemi Izraele. Tento rok otroci, svobodní lidé rok příští.“

Poté se naplní druhý pohár vína, ale než se vypije, tak vyprávěč vypráví příběh o vysvobození z Egypta, vysvětluje jeho průběh, smysl a aktuálnost. Nejmladší z přítomných pak musí položit čtyři otázky o průběhu sederového večera. Ptá se,

²⁷ DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 20.

čím se tato noc liší od jiných, proč se jí nekvašený chléb a hořké byliny, proč se pokrmy dvakrát namáčejí do slané vody a do charošet a proč se všichni přítomní opírají o opěradlo židle. Nejsou-li u stolu děti, kladou si dospělí otázky navzájem. Po skončení se vypije druhý pohár vína.

6. *Rachca („omytí“)*

Všichni účastníci si umyjí ruce a poté pronesou před jídlem příslušné požehnání.

7. *Moci-maca („požehnání macesu“, před jídlem)*

Všichni účastníci pronesou požehnání nad macesy a teprve po něm se macesy poprvé jedí.

8. *Maror („hořká bylina“)*

Po sněžení prvního kusu macesu se samotně jí hořké byliny (křen nebo ředkvičky) namáčené v charošet jako vzpomínka na trpký život v otroctví.

9. *Korech („společně“, Hilelův sendvič)*

V této chvíli se s kouskem macesu sní hořké byliny a charošet v upomínku na vypalování cihel v otroctví. Tento svého druhu sendvič se jí v upomínku Hilela, neboť se říká: „Tak učinil Hilel v době Chrámů. Spojil maces a maror a snědl obojí společně, aby se naplnilo, co stojí psáno: Budeš jíst maces s marorem.“

10. *Šulchan orech („hostina“, prostřený stůl)*

Počátek sváteční večeře. Začíná se tím, že do slané vody namočíme bejca (natvrdo uvařené vejce) na znamení smutku nad ztraceným Chrámem. Pokračuje se dalšími pokrmy, které jsou popsány v předchozí kapitole, z nichž každý má vlastní symbolický význam.

11. *Cafun („skryté“, dezert)*

Teprve teď se začíná hledat schovaný afikoman. Po nalezení ho pojídají všichni účastníci jako vzpomínku na pesachovou oběť beránka, jenž se ve starověku obětoval a pojídal. Poté, co se sní afikoman, se už kromě dalších dvou pohárů vína nic nejí ani nepije.

12. *Barech („požehnání“, po jídle)*

Po skončení jídla se omyjí ruce, naplní se třetí pohár vína a pronese se modlitba, ke které se připojuje následující věta: „Ať nám Milosrdný dá dědictvím den, který je dokonale dobrý, den, který trvá věčně, den, kdy spravedliví budou sedět s korunami na hlavách a těšit se z jasu Božího majestátu.“ Je to narážka na příští svět. Po modlitbě se vypije třetí pohár vína.

13. Halel („chvalo zpěv“)

Přítomní vzdávají chvalo zpěvem a požehnáním poděkování Hospodinu za pesachovou večeři. Děti jsou poslány otevřít dveře, aby umožnili vstup Eliášovi, který oznamuje příchod Mesiáše. Vypije se čtvrtý pohár vína.

14. Nirca („přijetí“, závěr)

Závěr pesachového sederu, odřikává se modlitba za jeho přijetí. V zemích diaspory je zvykem druhý večer Pesachu začít na tomto místě sederu počítat *omer*²⁸. Seder pak končí toužebným přáním: „Příští rok v Jeruzalémě.“²⁹

Celý průběh sederové večeře může v některých rodinách trvat i více než pět hodin.

3.2.3 První den Pesachu

Bohoslužba pro první den Pesachu (15. nisan) obvykle dodržuje, až na pár dodatků a speciální četbu z Tóry, průběh všedních dní. Zvláštností pro tento den je také recitování celého *Halelu*³⁰ předtím, než přijde na řadu čtení z Tóry. Poté se vezmou dva svitky Tóry a je vyvoláno pět lidí. Z prvního svitku jsou čteny verše knihy Exodus 12:21-51, které pojednávají o pesachové oběti a o příkázáních, která se k ní vztahují. Po přečtení se svitek sroluje, zarecituje se poloviční kadiš (krátká modlitba) a přechází se k druhému svitku, ve kterém se čte z knihy Numeri 28:19-25. Zde se hovoří o zvláštní oběti, která se přinášela do Chrámu. Dále se čte z knihy Jozue 5:2-6:1, kde se pojednává o příkazu obřizky. Teprve pak mohl židovský národ přinést pesachovou oběť.³¹

3.2.4 Druhá noc Pesachu

V diaspoře se sederová večeře pořádá i na druhý večer Pesachu (tedy 16. nisan). Bohoslužba v synagogách dodržuje stejný průběh svátečního večera, jako tomu bylo večer minulý. Večerní průběh sederové večeře je až na jednu výjimku stejný, začíná totiž tzv. počítání omeru. Omer je období padesáti dnů mezi druhým večerem Pesachu a svátkem Šavuot. Doslova znamená „snop“ a v době, kdy stál jeruzalémský Chrám, bylo povinností přinést snop ječmenu z nové úrody. Až po jeho obětování Židé směli jíst z nové sklizně.³²

„Hospodin dále mluvil k Mojžíšovi: ‚Mluv k Izraelcům a řekni jim: Až přijdete do země, kterou vám dávám, a budete sklízet obilí, přinesete snopek jako prvotiny své žně knězi. Podáváním nabídne snopek Hospodinu, aby ve vás našel zalíbení ... Až do toho dne, kdy přinesete dar svému Bohu, nebudete jíst chléb ani zrní pražené ani čerstvé. To je

²⁸ Omer je období padesáti dnů mezi druhým večerem Pesachu a svátkem Šavuot. Doslova znamená „snop“ a v době, kdy stál jeruzalémský Chrám, bylo povinností přinést snop ječmenu z nové úrody. Až po jeho obětování Židé směli jíst z nové sklizně.

²⁹ Průběh sederové večeře vypracován na základě kombinování informací z následujících titulů: STERN, M. *Svátky v životě Židů*, s. 172-182.; DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 18-19.; KOSOFSKY, S. M. *The Book of Customs: A Complete Handbook for the Jewish Year*, s. 119-131.

³⁰ Halel je židovská modlitba, spočívající v předčítání žalmů, jejichž obsahem je chvála a díkuvzdání.

³¹ KOSOFSKY, S. M. *The Book of Customs: A Complete Handbook for the Jewish Year*, s. 131-132.

³² DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 23.

provždy platné nařízení pro všechna vaše pokolení ve všech vašich sídlištích. Potom si odpočítáte ode dne po dni odpočinku, ode dne, kdy jste přinesli snopek k oběti podávání, plných sedm týdnů. Ke dni po sedmém dni odpočinku napočítáte padesát dní a pak přinesete Hospodinu novou přídavnou obět’.“ (Lv 23:9-16)

3.2.5 Druhý den Pesachu

Ranní bohoslužba druhého dne svátku Pesach (16. nisan) je zcela stejná jako předešlý den. Z archy se vyjmou dva svitky Tóry, vyvolá se pět lidí ke čtení prvního svitku z knihy Leviticus 22:26-23:44, kde jsou instrukce pro počítání omeru. Po přečtení se svitek opět sroluje, taktéž se opět zarecituje se poloviční kadiš a přejde se k druhému svitku, ve kterém se z knihy Numeri 28:19-25 čtou stejné verše, jako předchozí den. Poté se čte z knihy Druhé Královské 23:1-9, 21-25.³³

3.2.6 Přejídné dny Pesachu

Třetí až šestý den v diaspoře (druhý až šestý den v Izraeli) se označují jako polosvátky. Může se pracovat, ale s určitým omezením. Nikdo by neměl dělat víc, než je dovoleno. Dovolena je např. každá práce, která se vykonává k přípravě jídla pro svátek (vaření, pečení). Mohou se opravovat i přístroje, které jsou potřebné k přípravě jídla, např. mixér, vařič, lednička. Použití auta pro nákup jídla je zakázáno. Práci související se svátkem lze vykonávat i pro druhé, avšak jen za předpokladu, že se nebude požadovat finanční odměna. Placená práce je zakázaná. Pokud však nastane situace, kdy někdo peníze nutně potřebuje k živobytí, pracovat smí. Je zakázané prát oblečení, s výjimkou šatů malých dětí, které se snadno ušpiní. Dále je také o polosvátcích zakázáno psaní. Zapsat se smí jen informace, které jsou potřebné pro svátek. Hlavně by se nemělo zapomínat i na studium Tóry.

3.2.7 Poslední den Pesachu

Sedmý a osmý den v diaspoře (21. a 22. nisan) a poslední sedmý den v Izraeli jsou opět svátečními dny, kdy se opět nesmí vykonávat žádná práce. Připomíná se zážrak přechodu přes Rákosové moře, čímž bylo pro Židy potvrzeno osvobození z egyptského otroctví. Sedmý den v Izraeli (osmý den v diaspoře) se odřikává zádušní modlitba k památce zesnulých příbuzných – Jizkor.³⁴ Svátek Pesach končí „v okamžiku, kdy se na nebi objeví první tři hvězdy. Odřiká se každodenní večerní modlitba a hned poté havdala, ale jen s vínem.“³⁵ Je také zapotřebí uklidit veškeré sváteční nádoby a opět připravit nádoby pro běžné použití.

³³ KOSOFSKY, S. M. *The Book of Customs: A Complete Handbook for the Jewish Year*, s. 141.

³⁴ Tamtéž, s. 147-148.

³⁵ STERN, M. *Svátky v životě Židů*, s. 189.

4 KŘESŤANSTVÍ

Křesťanství je jedno z nejrozšířenějších světových náboženství, které lze obecně charakterizovat jako monoteistické, historické (navazuje na život historické postavy Ježíše Krista), kosmopolitní (je otevřeno všem lidem bez rozdílu) a misijní (šíření víry kázáním a další misijní činností). Křesťanství ve svých počátcích navazuje na již fungující náboženství – judaismus, jehož hranice rozšiřuje, ruší jeho omezení a vytváří tak nové učení postavené na jeho základech. Svou monoteistickou víru rozšiřuje křesťanství na jednu osobu Boha, který je však chápán v trojjediné osobě, tedy Otci, Synu a Duchu svatém – svatá Trojice. Křesťanem se člověk nerodí, ale stává se jím, když přijme víru v Boha, v jeho učení, morálku a náboženskou praxi. V průběhu vývoje křesťanství se vyvinuly tři hlavní skupiny křesťanských církví – katolické, pravoslavné a protestantské. Všechny je váže (až na některé odnože protestantské církve) společná víra v jediného Boha a víra v druhý příchod mesiáše, který nastolí království nebeské.

Poselství křesťanství je zapsáno ve svaté knize – Bibli. Bible se skládá ze 77 knih uspořádaných do dvou částí – Starého a Nového zákona. Starý zákon byl převzat z judaismu, Nový zákon doplňuje a naplňuje Boží zjevení skrze Ježíše Krista ve 27 knihách uspořádaných do čtyř evangelií, Skutků apoštolů, Epištol a knihy Zjevení. Čtyři evangelia obsahují učení a působení Ježíše z Nazaretu, Skutky apoštolů vypravují o počátcích církve a jejím šíření, Epištoly potvrzují poselství o Kristu, objasňují jeho učení a hlásají spasitelnou moc jeho díla. Kniha Zjevení předpovídá líčení konečných událostí, druhého příchodu mesiáše, božího soudu a nového zrození.

„Základním Božím zázrakem je pro křesťany vtělení, život a smrt Ježíše; církev prohlašuje, že tato událost zasáhla celý lidský rod.“³⁶ Ježíšova vykupitelská smrt přinesla spásu všem lidem od hříchu a naději na posmrtný život v království nebeském. „Bůh se stal člověkem, aby přijal hříšnou přirozenost... Ale přesto, že se Bůh stal člověkem Ježíšem, nebyl hříšný ani porušený prvotním hříchem (protože byl Bůh), zděděným po Adamovi. Naopak vytrpěl trest za hříchy celého světa – smrt... Byl vykoupen i ze světa mrtvých. Od této chvíle mohou být všichni lidé zproštěni trestů za hříchy, pokud hříchů litují, věří v Ježíše jako Krista a přijímají nabídku spásy.“³⁷

4.1 Křesťanský liturgický rok

Křesťanský kalendář svátků, který je rozdělen na dny, týdny, měsíce a roky, má základ v gregoriánském, popřípadě ještě v juliánském kalendáři, který dodnes využívají některé pravoslavné církve. Existují dva různé časové faktory:³⁸

³⁶ FRANKIELOVÁ, S. S. *Křesťanství. Cesta spásy*, s. 89.

³⁷ Tamtéž, s. 89-90.

³⁸ KIRSTE, R., SCHULTZE, H., TWORUSCHKA, U. *Svátky světových náboženství*, s. 36.

- *Občanský rok*

Křesťanský letopočet určuje rok solární, který má 365 dní. Rok začíná prvním lednem a letopočet se počítá od roku 0, považovaným za rok Kristova narození. Počítá se tedy počet let po Kristově narození. Občanský rok musí vždy odpovídat dané specifické skupině (národu, kultuře), pro kterou se pak uvádí daný letopočet. Pokud dnes člověk žijící podle gregoriánského kalendáře má rok 2012, tak tomu nemusí být stejně i u člověka, který žije například v židovské kultuře, kde se letopočet počítá od stvoření světa, tedy má rok 5772.

- *Liturgický rok*

Liturgický rok se odvíjí od velkých křesťanských svátků a jsou mu přiřazeny liturgické barvy, které označují například barvy rouch a přehozů na oltáře (zelená, fialová, bílá, červená či černá barva). Za počátek liturgického roku kladou západní církve 1. den adventu, avšak pramenem a středem liturgického roku je Kristovo velikonoční tajemství, které se postupně vyvíjí ve velikonoční sváteční okruh, začínající popeleční středou a končící Svatodušní nedělí. Podobně se ve vánoční sváteční okruh vyvinula i oslava Ježíšova narození. „*Oba tyto sváteční okruhy jsou nosnými pilíři liturgického roku.*“³⁹ Zbývající týdny, které leží mezi těmito svátečními okruhy, se nazývají liturgickým mezidobím.

Pro větší přehlednost liturgického roku jsem se rozhodl vytvořit následující tabulku. Tučně zvýrazněné části pak souvisí s touto prací:

	Název období	Začátek	Konec
vánoční sváteční okruh	Doba adventní	1. adventní neděle	odpoledne Štědrého dne
	Doba vánoční	večer Štědrého dne	svátek Křtu Páně (neděle po Zjevení Páně)
	Liturgické mezidobí I.	pondělí po svátku Křtu Páně	úterý před Popeleční středou
velikonoční sváteční okruh	Doba postní	Popeleční středa	odpoledne Zeleného čtvrtka
	Velikonoční triduum	večer Zeleného čtvrtka	neděle Zmrtvýchvstání Páně
	Doba velikonoční	slavnost Veliké noci (ze soboty na neděli)	Svatodušní neděle (slavnost Soslání Ducha svatého)
	Liturgické mezidobí II.	pondělí po slavnosti Soslání Ducha svatého	sobota před 1. adventní nedělí

³⁹ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 41.

4.2 Křesťanské svátky

Za hlavní svátky, které určují křesťanství, se označují Velikonoce, Letnice a Vánoce. Pro účely této práce zde ve stručnosti zmíním pár informací k Vánocům a Letnicím. Svátek Velikonoce bude tvořit samostatná kapitola.

Vánoce „(vznikly teprve ve 4. století) jsou emocionálně nejsilnějším svátkem a symbolizují Boží Vtělení.“⁴⁰ Vánocům předchází přípravné období, které nazýváme adventem. Advent tvoří čtyři adventní neděle, během nichž se mají křesťané připravovat na oslavu Ježíšova narození. „Původní obsah adventu netvořilo ani tak očekávání Kristova druhého příchodu na konci časů, jako spíše Kristovo vtělení a příprava na jeho liturgickou oslavu.“⁴¹ Samotné svátky vánoční začínají Štědrým dnem 24. prosince. Během Vánoc se slaví tři mše: „hovoří se přitom o mši půlnoční (mše v noci), pastýřské (mše za svítání) a velké (vše ve dne).“⁴² Se slavností Narození Páně je spjato mnoho lidových i duchovních zvyků, darují se dárky, zdobí se ulice, obydlí i vánoční stromek, peče se vánoční pečivo a staví se Betlém.

Letnice jsou pohyblivé svátky, které následují padesát dní po Velikonocích. V křesťanství se slaví jako den, kdy Ježíšovi učedníci obdrželi dar Ducha svatého a zvěštovali evangelium, v židovství se však padesátý den po Pesachu vzpomínal jako den, kdy Mojžíš na hoře Sinaj obdržel Desatero. V západní církvi se Letnice staly dalším svátkem, v němž bylo možné udělovat křest. Stejně jako při velikonočních slavnostech, je i o svatodušní neděli pro kněží typická červená barva rouch, což souvisí s ohnivými jazyky, v jejichž podobě sestoupil Duch svatý na apoštoly. „Když nastal den Letnic, byli všichni shromážděni na jednom místě. Náhle se strhl hukot z nebe ... A ukázaly se jim jakoby ohnivé jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým.“ (Sk 2:1-4)

⁴⁰ KIRSTE, R., SCHULTZE, H., TWORUSCHKA, U. *Svátky světových náboženství*, s. 43.

⁴¹ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 128.

⁴² Tamtéž, s. 122.

5 SVÁTEK VELIKONOC

Svátek Velikonoc slaví lidé věřící i ateisté. Ateisté během nich vítají například příchod jara, kdy se příroda opět probouzí k životu, zatímco lidé věřící během nich slaví událost Ježíšova zmrtvýchvstání, což se stalo vysvobozující událostí pro všechny lidi. Velikonoce jsou tak nejen svátkem jara, ale i svátkem naděje na věčný život po boku Ježíše Krista.

Původně se Velikonoce slavily v den židovského Pesachu, později však došlo k oddělení slavení křesťanské velikonoční slavnosti od židovského Pesachu. Tak se stalo, když „*První všeobecný koncil v Niceji 325 ukončil spory ohledně data Velikonoc předpisem, že se Velikonoce mají slavit vždy v neděli po prvním jarním úplňku.*“⁴³ Datum Velikonoc tedy „*kolísá mezi 22. březnem a 25. dubnem.*“⁴⁴

Jádrem Velikonoc je velikonoční triduum. Toto velikonoční triduum je tvořeno večerem Zeleného čtvrtka (den památky Poslední večeře Páně), Velkým pátkem (den ukřižování Ježíše Krista), Bílou sobotou (den bdění u Kristova hrobu) a Božím hodem velikonočním (den Ježíšova zmrtvýchvstání). Tomuto období předchází doba postní (nebo také Quadragesima), která začíná Popeleční středou a trvá do odpoledne Zeleného čtvrtka. Po velikonočním triduu pak následuje doba velikonoční (nebo také Pentekosté), která začíná slavností Velké noci a trvá do neděle Soslání Ducha svatého.⁴⁵

5.1 Významné dny a zvyky Velikonoc

Křesťanské chápání a prožívání Velikonoc je delší, než samotné velikonoční triduum. Nebylo tomu tak vždy, ale vyvinulo se to až postupem doby. Předcházelo mu totiž čtyřicet dní přípravných, tzv. postních, které byly považovány „*za samozřejmé a významné až pro první všeobecný koncil v Niceji*“⁴⁶. Po triduu následovalo dalších padesát dní, během kterých se velikonoční mystérium dovršovalo. O tomto padesátidenní existuje písemné svědectví „*už z první poloviny 2. století v apokryfním „Listu apoštolů.*“⁴⁷ Prvním z významných dní, který je začátkem doby postní, je Popeleční středa.

5.1.1 Popeleční středa

Popeleční středou se nazývá středa předcházející první postní neděli. Je to první den předvelikonočního půstu. Názvu „Popeleční středa“, který se v západokřesťanském světě používá od 10. století, dal vzniknout obřad udílení popelce. To dnes spočívá v označování popelečním křížem na čelo věřícího člověka.⁴⁸

⁴³ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 63.

⁴⁴ Tamtéž, s. 64.

⁴⁵ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 24-25.

⁴⁶ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 95.

⁴⁷ Tamtéž, s. 94.

⁴⁸ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 62.

V dřívějších dobách začínalo na Popelční středu pro všechny, kdo se provinili těžkým hříchem, období veřejného církevního pokání. Znovu byli kající, kteří byli odsouzeni k církevnímu pokání, přijímání do církevního společenství o Zeleném čtvrtku, kterému se proto přezdívalo „odpuštěný den“.⁴⁹ Během tohoto očištného období se tak u nich měly upevnit křesťanské mravní zásady.

Popelční středa se označovala také jako Černá nebo Bláznivá. Černou se nazývala kvůli barvě šatů, které lidé nosili na středeční ranní mši v době postní, Bláznivou zase kvůli různým kouskům, které zůstaly z předcházejícího Masopustu.⁵⁰

Co se týče lidových zvyků, tak nejdříve přiblížím výše zmíněný obřad udílení popelce. S tímto obřadem totiž souvisí lidový zvyk spláchnutí popelce, který se týká převážně mužů. Po mši, kdy byli věřící označeni popelčním křížem, se většina mužů odebrala do místního hostince, kde tento obřad řádně zapila. Říkalo se, že se jde „spláchnout popelec“.⁵¹ Dalším lidovým zvykem v tento den bylo také tzv. „hledání ztraceného masopustního veselí“.⁵² To spočívalo v obchůzce a obdarování chudého člověka či žebráka, nejčastěji zbytky z masopustní oslavy, který byl „oblečený do veselého maškarního kostýmu, a který nesl v ruce rozsvícenou lucernu a všem vysvětloval, že hledá ztracený Masopust“.⁵³

5.1.2 Postní neděle

Doba postní je čtyřicetidenní přípravná doba předcházející největší události křesťanského roku. Těchto čtyřicet dní (jinak také Quadragesima) bylo rozděleno do šesti postních nedělí, které měly pevně stanovené církevní obřady, k nimž se také postupně utvářely lidové tradice a zvyky. Ke každé neděli se vztahovaly jednotlivé příběhy: „ústřední tezí první postní neděle je zápas Ježíše se Satanem předznamenávající velikonoční vítězství, kterou přebírá druhá postní neděle, kdy se čte o kristově proměně na hoře; pozornost ve třetí, čtvrté a páté postní neděli je soustředěna na připomínku křtu a na přípravu jeho přijetí; základní myšlenkou poslední, šesté postní neděle, otevírající pašijový týden, je stejně tak vítězství a povýšení Páně, jako jeho utrpení a smrt.“⁵⁴

Každá z šesti postních nedělí má svůj specifický název:

1. neděle postní – Černá, Pučálka, Liščí

Označení Černá je zde z toho důvodu, že se v době půstu ženy odívaly do černých šatů. Černá barva také symbolizuje prázdnotu nebo smutek. K označení Pučálka se váže zvyk připravovat v tento den typické postní jídlo – pučálku, jehož základ tvořil hrách. Označením Liščí byla první postní neděle nazývána kvůli tradici pečení

⁴⁹ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 63.

⁵⁰ Tamtéž, s. 64.

⁵¹ VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, s. 50.

⁵² VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 65.

⁵³ Tamtéž, s. 66.

⁵⁴ Tamtéž, s. 62.

sladkých preclíků, které se následně pověsily na stromy a dětem, kterým byl tento zvyk určen, se sdělilo, že je tam poztrácela liška, která tudy běžela.

2. *neděle postní – Pražná*

Tento název dostala druhá postní neděle kvůli dávnému staroslovanskému postnímu jídlu zvanému pražmo, což jsou pražená obilná zrna.

3. *neděle postní – Kýchavná*

Název Kýchavná neděle se zrodil z obav z morové nákazy, neboť se tradovalo, že se mor projevuje kýcháním. Lidé se obávali, aby z toho kýchnutí nezemřeli. „Člověk jak ústa zíváním otevřel aneb kejchl, náhlou smrtí umřel.“⁵⁵ Jinde se zas tradoval pravý opak, že časté kýchání mělo znamenat dlouhý život.

4. *neděle postní – Družebná*

Toto lidové označení představuje zvyk, který předcházel ohlášení sňatku v kostele. Znamená to tedy, že pokud se mladý pár chtěl vzít o velikonočním čase, tak byla tato neděle okamžikem, kdy se ženich měl začít ucházet o svou nevěstu.

5. *neděle postní – Smrtná, Smrtelná*

Tato neděle je spojena s pohanským zvykem vynášení slaměné Morany, Smrtky ze vsi. Skrze tuto postavu se z vesnice symbolicky vynášelo vše špatné, zlé a všechny nemoci. Smrtka se buďto házela do vody, kde ji odnesl proud, nebo se zakopávala do země a hned se utíkalo pryč, protože se tradovalo, že „*kdo zůstane pozadu či zakopne a upadne, do roka zemře.*“⁵⁶ V některých oblastech byl tento zvyk nahrazován jiným, pro církev přijatelnějším způsobem. Chodilo se s litem, což je malý smrček, na němž jsou zavěšeny ozdoby, u nás většinou stužky a vyfoukaná vejce, a které představovalo jaro a jeho symbolické přinášení do vsi.

6. *neděle postní – Květná, Pašijová*

Tato neděle připomíná Ježíšův triumfální vjezd do Jeruzaléma, kde byl slavnostně vítán palmovými listy. V tuto neděli se svítí v kostelech a rozdávají se palmové ratolesti. Palmové listy jsou v našich podmínkách samozřejmě nedostupné, a proto je zde nahradily větvičky jívy, které známe spíše pod lidovým označením kočičky. S kočičkami se pojily i různé zvyky a pověry. Svěcené kočičky například sloužily jako zdroj ochrany různých stavení, nebo se také zapichovaly na okraj polí, kde měly zajistit bohatou úrodu. V lidové tradici sloužily také jako lék proti bolesti krku či zimnici. S blížícími se Velikonocemi bylo také nutné provést řádný úklid, proto se také například používalo zelených ratolestí k vymetání neřesti. Domy se tak měly očistit nejen od materiálního nepořádku, ale i duchovně. V tento den se také nesmělo péct, „*aby se nezapekl květ, protože potom by se neurodilo ovoce.*“⁵⁷

⁵⁵ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 53.

⁵⁶ VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, s. 53.

⁵⁷ Tamtéž, s. 54.

5.1.3 Pašijový týden

Pašijový týden, nebo také Svatý či Tichý, je významným obdobím velikonočního svátečního okruhu, ve kterém si křesťané připomínají poslední týden Ježíšova života, jeho smrt a zmrtvýchvstání. Tento týden začíná Květnou nedělí, pokračuje všedními dny pašijového týdne a končí Velikonocemi, tedy nedělí, kdy došlo k Ježíšovu vzkříšení. Název Pašijový vychází ze slova pašije, což znamená utrpení a označují se tak vyprávění o utrpení a smrti Ježíše Krista. S označením Svatý souvisí svaté děje posledních dnů Kristova života. Tichým se označuje kvůli umlkání zvonů.

- *Modré pondělí a Šedivé úterý*
Význam těchto dvou dnů je dnes vysvětlován velmi obtížně. Název Modré pondělí vznikl snad tím, že „*se na pondělí přenášela po Květné neděli část jejich privilegií jako volného dne a chasa nemusela vykonávat všechny práce.*“⁵⁸ V průběhu tohoto dne se dodržovalo ticho a klid. Význam Šedého úterý však zůstává neobjasněn. K těmto dnům se také neváže žádná zvláštní tradice a kromě mše svaté se nekonaly žádné obřady.
- *Sazometná, Škaredá středa*
Tato středa byla posledním dnem určeným k důkladnému úklidu. Označení Sazometná souvisí s tím, že se o ní „*vymetaly komíny a hospodyně vymetaly od sazí stavení.*“⁵⁹ Název Škaredá vychází z pověry, podle které „*se Jidáš škaredil na Krista.*“⁶⁰ V tento den se dle pověry musíme po celou středu usmívat, protože ten, „*kdo by se o tomto dni mračil, by se škaredil po všechny středy v roce.*“⁶¹
- *Zelený čtvrtek*
Název Zelený čtvrtek je odvozen „*od zeleného mešního roucha, jež se v ten den při mši užívalo*“⁶² Jiný zdroj udává, že se ve skutečnosti „*odvozuje z německého slovesa grienen či greinen (obojí znamená ‚plakat‘)*“⁶³ To zřejmě souvisí s tím, že církev v tento den znovu přijímala věřící odsouzené k pokání, kterým se též říkalo „*plačící*“. V tento den „*se měla například jíst zelená strava (špenát, různé druhy zeli), aby byl člověk celý rok zdrav.*“⁶⁴ Mše o Zeleném čtvrtku připomíná poslední večeři Páně a ustanovení nejsvětější svátosti oltární, což je Tělo a Krev Ježíše Krista ve smyslu chleba a vína. Po této mši se až do Velikonoční noci naposledy rozezní zvonů a spolu s tím vznikla i lidová tradice, že „*pokud se v okamžiku, kdy zvonů zvoní, cinká penězi, nerozkutálejí se a vydrží celý rok.*“⁶⁵ Zvuk zvonů poté nahrazovaly například řehtačky. Zelený čtvrtek obsahoval od samého rána opravdu

⁵⁸ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 83.

⁵⁹ Tamtéž, s. 84.

⁶⁰ VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, s. 55.

⁶¹ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 84.

⁶² VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, s. 55.

⁶³ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 69.

⁶⁴ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 134.

⁶⁵ Tamtéž, s. 134.

velké množství různých zvyků, a proto v tento den nebyl čas na žádnou práci. Pracovat odpoledne tohoto dne bylo dokonce zakázáno. Večer Zeleného čtvrtku patří k prvnímu dni velikonočního tridua, Velkému pátku.

- *Velký pátek*

Tento den je dnem hlubokého smutku nad utrpením a ukřižováním Ježíše a také dnem přísného půstu. Dříve se během tohoto půstu nesmělo jíst ani pít, „*pouze pro nemocné a budoucí matky platila v pátek výjimka jednou denně pozřít chléb a vodu.*“⁶⁶ Dnes už se po věřících úplný půst nevyžaduje. O Velkém pátku se nekonaly mše, pouze se zpívalo a četly se texty ze Starého zákona. Lidová zbožnost si pro tento den vyžádala určité formy slavení, vznikl tedy obřad uctívání Ježíšova kříže, což souviselo se „*zázračným nalezením Kristova kříže císařovnou Helenou v roce 320.*“⁶⁷

Podle lidových pověstí se o Velkém pátku otevírá země, hory a skály a na krátkou chvíli odhaluje ukryté poklady, což může souviset s novozákonním vyprávěním, když Ježíš skonal na kříži: „*A hle, chrámová opona se roztrhla v půli od shora až dolů, země se zatřásla, skály pukaly*“ (Mt 27:51). V mnoha krajích našich zemí existovaly i pověry, že se „*na Velký pátek neotevírá pouze země, ale rozestupuje se voda a na souš vycházejí vodníci a prohánějí se po polích na koních, které odvedli nepozorným hospodářům.*“⁶⁸ Lidovým zvykem o Velkém pátku bylo také „*před východem slunce chodit k potoku omýt se, aby byli uchráněni před nemocemi.*“⁶⁹ Během tohoto dne se také nesmělo prát prádlo v potoce, protože by se místo do vody „*namáčelo do Kristovy krve.*“⁷⁰

- *Bílá sobota*

Název Bílá sobota je zřejmě odvozen z „*bílé barvy rouch, do kterých se po křtu oblékali katechumeni.*“⁷¹ Večer tohoto dne se opět rozezvučely zvony a křesťané se začali scházet k velikonoční bohoslužbě – vigilii, věnované události Vzkříšení Páně. Tato bohoslužba probíhala do půlnoci ve znamení smutku a od půlnoci již ve znamení radosti. Bílá sobota byla také spojena s obřadem svěcení ohně. Ještě před bohoslužbou se před kostelem rozdělal a posvětil oheň. Od tohoto ohně zapálil kněz s asistencí v bílých rouchách velikonoční svíci, též zvanou paškál, s jejíž pomocí se světlo z posvěceného ohně přeneslo do kostela. Od této velké paškální svíce si pak všichni přítomní v kostele rozsvítí své svíčky a následuje ona výše zmíněná velikonoční vigilie.

Co se starých lidových zvyků týče, tak „*v našich zemích bylo zvykem na Bílou sobotu uhasit všechna ohniště. Hospodyně oheň znovu zapalovala hořící třískou*

⁶⁶ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 135.

⁶⁷ Tamtéž, s. 135.

⁶⁸ Tamtéž, s. 141.

⁶⁹ Tamtéž, s. 141.

⁷⁰ Tamtéž, s. 141.

⁷¹ Tamtéž, s. 141.

nebo polínkem, které si přinesla z ohniště, které kněz před kostelem požehnal.⁷² Dále se pak konaly i přípravy pokrmů na nedělní stůl. Konec Bílé soboty byl zároveň i koncem půstu.

- *Neděle velikonoční – Boží hod velikonoční*

Tato sváteční neděle začínala bohoslužbami oslavujícími Vzkříšení Páně. „*Jako symbol vzkříšeného Krista je při mši například dodnes zapalována velikonoční svíce.*“⁷³ Tato neděle je také dnem, který následuje po čtyřicetidenním půstu, a proto se v tento den konal i „*obřad žehnání velikonočních pokrmů*“⁷⁴, které měly tělo připravit na návrat k běžné stravě. Jsou to například vejce, mazance, chléb, víno nebo také beránek, jehož tradice se zachovala v podobě z kynutého nebo piškotového těsta. Oproti původní židovské tradici křesťanství tuto krvavou oběť beránka odstraňuje a nahrazuje ji nekrvavou připomínkou Kristovy oběti. Tento den se oslavoval především v rodinném kruhu, avšak „*bylo zvykem, že kdokoli přišel do stavení, dostal kousek z posvěceného velikonočního jídla.*“⁷⁵

- *Pondělí velikonoční*

Tento den se stal v lidové tradici tím nejznámějším z celých Velikonoc, ačkoliv nepatří do velikonočního tridua, ale do následující velikonoční doby. V tento den chodí muži dům od domu za děvčaty se spletenými pomlázkami, kterými je šlehali, koledovali a dostávali za to malovaná vajíčka, drobné peníze, velikonoční pečivo nebo dobré pití. Tomuto vyšlehání je přisuzována víra v omlazování. „*Velikonočnímu pondělí se proto přezdívalo Mrskaný pondělek nebo Pomlázkové hody.*“⁷⁶ V některých krajích se k obchůzce s pomlázkou pojilo ještě polévání vodou. Součástí koledování v tento den je i celá řada popěveků a říkadel, kterými se koledníci ohlašují a ono vyšlehání doprovází.

Podle dřívější tradice se druhý den v úterý úlohy vyměnily a místo skupin mužů mohly vesnici obcházet ženy, které vyšlehání a polévání vodou mužům oplácely – tomu se říkalo „*robské právo nebo babská mrškačka.*“⁷⁷

5.1.2 Velikonoční doba

Největší křesťanský svátek doznívá v padesáti dnech, které jsou členěny do osmi nedělí a tvoří tzv. velikonoční oktáv. Velikonoční doba (jinak také Pentekosté) „*liturgicky charakterizuje vděčná radost, projevující se mimo jiné častým aleluja a zákazem postu a modlitby vkleče.*“⁷⁸ Prvních osm dní, od neděle Zmrtvýchvstání Páně do následující neděle (Bílá neděle), tvořilo malý oktáv, kdežto následujících sedm týdnů tvořilo velký oktáv.

⁷² VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 143.

⁷³ Tamtéž, s. 146.

⁷⁴ Tamtéž, s. 146.

⁷⁵ Tamtéž, s. 147.

⁷⁶ Tamtéž, s. 92.

⁷⁷ Tamtéž, s. 250.

⁷⁸ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 88-89.

Malý oktáv byl důležitý zejména pro neofyty, což byli nově pokřtění, kteří byli zasvěcováni do tajemství víry. Tito noví členové si oblékali bílá roucha, která museli nosit po celý tento týden, proto se tento týden také nazývá „*Bílým týdnem* či *Týdnem bílých šatů*, na *Východě se nazývá rovněž Týdnem obnovy*.“⁷⁹ Součástí tohoto týdne byla kdysi i tradice výroční památky přijatého křtu, kdy rodiče přinesli děti pokřtěné minulý rok a oslavili jejich výroční den. Tato tradice se však nakonec vytratila, neboť později se děti začaly křtít hned po narození.

Co se velkého oktávu týče, slaví se zde čtyřicet dní po Velikonocích slavnost Nanebevstoupení Páně. Čtyřicet dní po Velikonocích je doba, po kterou vzkříšený Ježíš pobývá na zemi se svými žáky, „*po čtyřicet dní se jim dával spatřit a učil je o království Božím*“ (Sk 1:3), a po jejím uplynutí vstupuje na nebesa „*Po těch slovech byl před jejich zraky vzat vzhůru a oblak jim ho zastřel*“ (Sk 1:9). Padesátý den vrcholí svatodušní nedělí, tedy slavností Seslání Ducha svatého, což je také závěrem velikonoční doby.

5.2 Symboly Velikonoc

V předchozí kapitole jsem zmínil některé symboly a předměty, které jsou pro svátek Velikonoce specifické. Tato kapitola bude tedy věnována jejich podrobnějšímu popisu a významu, který pro tento svátek představují.

5.2.1 Pomlázka

Výraz pomlázka souvisí s „*podstatným jménem ‚pomlazení‘ odvozeným od slovesa ‚pomlázeti sie‘, vztahujícím se k staročeskému přídavnému jménu ‚mlazší‘ – mladší*.“⁸⁰ Existují však i jiná pojmenování pro pomlázku, například „*houdovačka, šlaháčka, mrskačka, tatarec, korbáč, žíla, kocar, binovačka*“⁸¹ a další. Pomlázka by měla být upletena z vrbového či březového proutí a ozdobena pestrobarevnými stuhami. Naši předci věřili, že se v těchto čerstvě uříznutých prutech břízy, vrby a dalších stromů skrývá životadárná omlazující a uzdravující síla. Proto si každá žena vážila této možnosti, být pomlázkou vyšlehána, a za odměnu dávaly koledníkům malovaná vajíčka, symbol nového života, nebo také zavěšovaly na pomlázky koledníků i barevné stuhy. Kromě zmíněného „*omlazování*“ žen existuje i jiný výklad této tradice, podle nějž se „*křesťané vzájemně šlehali, aby si připomněli, že Kristus byl bičován*.“⁸²

Obchůzka s pomlázkou se koná vždy o Velikonočním pondělí a kromě vyšlehání žen ji doprovází i celá řada popěveků a říkadel, kterými se koledníci ohlašují. Dřívější tradice nabízela šlehání pomlázkou i druhý den v úterý, kdy se úlohy vyměnily a ženy mohly ono vyšlehání mužům oplatit. Tomu se říkalo „*robské právo nebo babská mrskačka*.“⁸³ Někde se místo použití pomlázky upřednostňovalo polévání mužů studenou vodou. Tomuto zvyku se říkalo oblévačka.

⁷⁹ ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*, s. 90.

⁸⁰ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 249.

⁸¹ Tamtéž, s. 252.

⁸² Tamtéž, s. 250.

⁸³ Tamtéž, s. 250.

5.2.2 Velikonoční beránek

Beránek patří k nejtýpčtějším symbolům Velikonoc, a to jak ve křesťanském, tak i v židovském pojetí. V židovském pojetí představoval beránek především oběť, jejíž krví natřeli Izraelité dveře svých obydlí, což mělo ochránit jejich prvorozené před desátou egyptskou ranou. Poté se beránek stal obětní připomínkou památky vyvedení židovského národa z egyptského otroctví.

V křesťanství symbolizuje beránek památku Ježíše Krista, „Beránka Božího“, který byl obětován na kříži, což se projevilo i v jeho zobrazování. *„Zmrtvýchvstalý Kristus byl symbolizován beránkem s vítěznou korouhví. Stejný význam měl i bílý praporec s červeným křížem. Beránka doplňovaly na znamení mučednictví palmové ratolesti nebo řecká písmena alfa a omega, symbolizující život věčný.“*⁸⁴ Beránek se tak stal symbolem čistoty, nevinnosti a v náboženském pojetí i poslušnosti vůči Bohu.

Původně byl beránek pečeným masitým svátečním pokrmem, což souviselo s jinými podmínkami, především s větším důrazem na chov a zemědělství. Postupem času docházelo ke změnám, kdy *„stáda ovcí a koz na vesnicích vystřídaly výnosnější chovy krav a prasat“*⁸⁵, a také k rozvoji v průmyslu, což způsobilo nahrazení tohoto pokrmu z pečeného beránka za beránka připravovaného z kynutého nebo piškotového těsta. Jeho dominanci na svátečním velikonočním stole to však nezměnilo.

5.2.3 Kraslice

Kraslicemi se nazývají malovaná velikonoční vajíčka, kterými ženy o Velikonocích obdarovávaly koledníky. Nejčastěji se ke zdobení kraslic používala červená barva, od níž je snad název kraslice odvozen. *„Pojmenování „kraslice“ podle názoru většiny badatelů odkazuje ke slovu „krásný“, jehož původní význam byl „červený“.“*⁸⁶ Proto se také Velikonoce označují někdy jako Červené svátky. Červená barva totiž symbolizovala Ježíšovu krev prolitou pro spásu lidstva či sílu schopnou obnovovat život.⁸⁷

Kromě malování vajec se vyvinula i celá řada dalších zdobných technik. Mezi nejvíce rozšířené patří zdobení voskem, s čímž pak souvisí i technika vyškrobávání. Dalšími technikami jsou drátkování, polepování (látkami, obrázky) nebo děrování. Později se tak z těchto zdobených vajíček staly také sběratelské předměty.

5.2.4 Řehťačky

Když o Zeleném čtvrtku až do Bílé soboty utichly všechny zvony, které „odlétaly do Říma“, muselo se najít jiné řešení, jak svolávat věřící k bohoslužbám. K tomuto účelu měly tedy posloužit různé nástroje, což byly kromě různých typů řehťaček například i mlýnky, klapačky, trakářky, hrkačky a vše další, co vydávalo rámus. Původ řehťaček i

⁸⁴ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 206-207.

⁸⁵ Tamtéž, s. 349.

⁸⁶ Tamtéž, s. 230.

⁸⁷ Tamtéž, s. 230.

dalších nástrojů je spojován s „*obřadními rituály konanými v předkřesťanských dobách k zahánění zhoubných sil, které by v době, kdy příroda procitá ze zimního spánku, mohly ohrozit vegetační cyklus a budoucí úrodu.*“⁸⁸

5.2.5 Kuřátko, velikonoční zajíček

Symbol žlutého kuřátka, který se stal součástí Velikonoc, symbolizuje především radost z nového života. Symbol velikonočního zajíčka, který se k nám dostal především z německého prostředí, představuje „*dočasnost a krátkost života.*“⁸⁹ Dle lidové pověry zanechával zajíček tajně na místech poblíž lidských obydlí velikonoční vajíčka.

V dnešní době se kuřátka a velikonoční zajíčky ve velké míře zobrazují jako dekorativní předměty k velikonočnímu svátku, pronikli do říkanek a básní, nebo nabývají podoby čokoládových figurek, které pak mohou posloužit jako dárky pro koledníky o Velikonočním pondělí.

5.2.6 Velikonoční pečivo a pokrmy

Symbolika jednotlivých velikonočních pokrmů a pečiva je nedílnou součástí tématu Velikonoc. V této kapitole uvádím kromě typického velikonočního pečiva i některé masité a bezmasé pokrmy, které s tímto svátkem souvisí. Pokud jde o velikonoční pečivo, tak většina byla připravována z kynutého těsta, které nabíralo na objevu a představovalo tak kvetení a růst všeho živého. Peklo se v různých symbolických tvarech a podobách, od klasického kulatého tvaru až po tvary zvířat, např. kuřátek a zajíčků.

- *Mazanec*

Mazanec patří mezi nejstarší české pečivo a je nedílnou součástí velikonočního hodování. Představuje slavnostní, pouze jednou do roka zhotovovaný pokrm. Je připravován z kynutého těsta, nejčastěji do tvaru chlebového bochníku a plní podobnou funkci, jako vánočka ve vánočním období. Na jeho vrchu se také nařezává křížem jako připomínka ukřižování Ježíše Krista. „*Mazance se pekly na Bílou sobotu a každý člen rodiny musel ze sladkého bochánku dostat svůj díl.*“⁹⁰ Dříve byly mazance i „*jedním z nejčastějších dáreků, které si odnášeli velikonoční koledníci jako výslužku.*“⁹¹

- *Jidášky*

Dalším oblíbeným pečivem z kynutého těsta, které se, na rozdíl od kulatého mazance, stáčelo do různých tvarů, jsou Jidášky. Mohly mít tvar figur, které představovaly Jidáše, tvar preclíků, nebo také tvar stočeného provazu, připomínajícího oprátku, na které se zrádce Jidáš oběsil. Toto pečivo se peče na Zelený čtvrtek jako připomínka na apoštola Jidáše, který Ježíše zradil. Před tím,

⁸⁸ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 212.

⁸⁹ Tamtéž, s. 261.

⁹⁰ Tamtéž, s. 241.

⁹¹ Tamtéž, s. 241.

než se jidášky snědly, „se po vychladnutí rozkrojily a mazaly medem a máslem, občas se sypaly celými makovými zrny.“⁹² Medem se jidášky mazaly, protože dle lidové pověry „med požitý o Zeleném čtvrtku chránil před hadím uštknutím, vosím bodnutím a jakoukoliv jinou otravou.“⁹³

- *Velikonoční beránek*

Asi nejznámější symbol velikonoce a dnes také typické velikonoční pečivo, připravované z kynutého nebo piškotového těsta. V dnešní době nahrazuje dřívější masitou pečení. O velikonočním beránkovi je již výše pojednáno, a proto ho zde uvádím jen orientačně.

Co se týče masitých a bezmasých pokrmů, je nutné dodat, že masité pokrmy se mohly konzumovat pouze po skončení postního období. K těmto pokrmům již od dávných dob patří jehněčí pečeně, která se může nahrazovat i nádivkou, která se připravuje z několika druhů masa a označuje se jako „hlavička, sekanice nebo velikonoční svátek.“⁹⁴ Bezmasé pokrmy se naopak mohly konzumovat během postního období a chápaly se pouze jako nutný zdroj potravy k přežití. Jako suroviny se k přípravě těchto pokrmů (např. polévek, salátů) používaly různé byliny, luštěniny nebo také vejce. Jedním z takových pokrmů je i tzv. pučálka, jejíž základ tvoří hrách, a která je typickým postním jídlem připravovaným hlavně během 1. postní neděle.

---

⁹² VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 344.

⁹³ Tamtéž, s. 226.

⁹⁴ Tamtéž, s. 346.

6 SROVNÁNÍ PESACHU A VELIKONOC

V této kapitole se pokusím porovnat jednotlivé události židovské i křesťanské tradice s ohledem na průběh slavení svátku Pesach a Velikonoc. Nejdříve se zaměřím na vyložení biblických souvislostí, poté přejdu k vyložení souvislostí mezi některými symboly výše zmíněných svátků.

Svátky jara, jejichž starozákonní podobu představuje Pesach, a stejně tak i jejich křesťanská obdoba Velikonoce, jsou nejdůležitějšími svátky v roce, protože jejich základem je oslava události spásy, tedy východu z Egypta v judaismu a vzkříšení Ježíše Krista v křesťanství.

V první řadě jsem se rozhodl zaměřit na přípravná období před oběma hlavními svátky, Pesachem a Velikonocemi. Dle židovského pojetí času se letopočet mění sice na podzim – prvním dnem měsíce tišri, ale „*měsíce se počítají od prvního jarního měsíce, který se nazývá nisan.*“⁹⁵ Svátek Pesach začíná 15. nisanu, proto lze první dva týdny před Pesachem považovat za přípravné období, srovnatelné s předvelikonočním postním obdobím, které začíná Popeleční středou a trvá čtyřicet dní. Rozdíl je však v tom, že v judaismu se o měsíci nisan nepostí, neboť je to měsíc připomínající vykoupení. Teprve „*den před svátkem Pesach je postním dnem pro všechny prvorozené muže na paměť zázraku přežití židovských prvorozenců, když Bůh naproti tomu nechal v noci před vyjitím Židů z Egypta usmrtit egyptské prvorozené.*“⁹⁶ Předvelikonoční postní období v křesťanství představuje čtyřicet dní, kdy byl Ježíš na poušti pokoušen satanem. Na rozdíl od židovského půstu prvorozených se v křesťanském postním období postí nejen muži, ale i ženy. Dnes už však není nutností držet půst po dobu čtyřiceti dní, církve již zachovává jen dva dny přísného půstu, a sice „*o Popeleční středě a o Velkém pátku.*“⁹⁷

V průběhu starozákonních dvou týdnů (konkrétně desátého dne měsíce nisan), se také vybíral obětní beránek bez vady, který se musel opatrovat do čtrnáctého dne, kdy byl zabit a poté při slavnostní večeři sněden. Krev zabitého beránka, kterou Izraelité potřeli dveře svých obydlí, byla znamením ochrany při úderu desáté egyptské rány, neboť díky ní Bůh překročil obydlí Izraelitů a tím je ušetřil. V tomto duchu je slaven svátek Pesach. U křesťanů lze datum výběru beránka spojit s vjezdem Ježíše (Beránka Božího) do Jeruzaléma, kde byl vítán jako král Izraele, což se slaví o Květné neděli. Zabití beránka a hod beránka (pesachová večeře) se v křesťanství slaví ve dvou dnech, o Zeleném čtvrtku a o Velkém pátku. S pesachovou večeří se spojuje čas Ježíšovy poslední večeře o Zeleném čtvrtku. Zde Ježíš zavázal své učedníky, aby tento den, který doplnil důrazem na sdílení lámaného nekvašeného chleba a kalicha vína, jako znamení jeho přítomnosti (jeho těla a krve), slavili na jeho památku. Podobně jako stojí v Starém zákoně: „*Ten den vám bude dnem pamětním, budete jej slavit jako slavnost Hospodinovu. Budete jej slavit po všechna*

⁹⁵ PUTÍK, A., PAVLÁT, L., FIEDLER, J. *Židé: Dějiny a kultura. Židovské tradice a zvyky*, s. 107.

⁹⁶ STERN, M. *Svátky v životě Židů*, s. 169.

⁹⁷ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 36.

svá pokolení. To je provždy platné nařízení.“ (Ex 12:14) Se zabitím obětního beránka se v křesťanství spojuje Ježíšova oběť na kříži, kterou si připomínáme o Velkém pátku.

O svátku Pesach, jak jsem již několikrát zmínil, si židovský národ připomíná své vysvobození a spěšný odchod z Egypta. Pokud jde ovšem o Velikonoce, mohli bychom to přirovnat k oslavě Ježíšova zmrtvýchvstání, tedy k přechodu Ježíše ze smrti do nového života a tím i našeho vysvobození z hříchu. Během svátku Pesach bylo také nutné, v rámci počítání omeru, obětovat prvotiny z úrody obilí, aby mohli Izraelité jíst z nové sklizně. Tomuto dni odpovídá velikonoční neděle, den Vzkříšení Páně, neboť i Ježíšovo zmrtvýchvstání lze dle Bible chápat, jako prvotiny: „*Avšak Kristus byl vzkříšen jako první z těch, kdo zesnuli.*“ (1K 15:20) Ježíšův přechod ze smrti do nového života můžeme spojit i s událostí přechodu Rákosového moře, neboť i zde shodně nalézáme představu aktu spasení.

Další biblickou souvislost můžeme nalézt v samotném závěru velikonočního svátečního okruhu. Padesát dní po Velikonocích se dostáváme k slavnosti Soslání Ducha svatého, neboli také k Letnicím, což je křesťanská obdoba židovského svátku Týdnů (Šavuot). Tento svátek připomíná přijetí Tóry Mojžíšem na hoře Sinaj a k předání Desatera přikázání. Společným znakem je zde tedy předání, jež je na straně židovství zastoupeno zákonem, na straně křesťanství schopností konat zázraky. Oba tyto akty jsou zároveň silným nástrojem k upevnění víry.

Pro lepší přehlednost poslouží následující tabulka:

Židovský svátek	Křesťanský svátek
první den měsíce nisan	Popeleční středa
10. den (výběr obětního beránka)	Květná neděle (Ježíšův vjezd do Jeruzaléma)
14. den - večer (desátá egyptská rána - sederová večeře – hod beránka) 14. den - odpoledne (zabití beránka)	Zelený čtvrtek (Ježíšova poslední večeře) Velký pátek (Ježíšovo ukřižování)
16. – 22. den (obětování prvotin z úrody, přechod Rákosového moře)	Velikonoční neděle (Ježíšovo zmrtvýchvstání)
Šavuot – svátek Týdnů (přijetí Tóry na Sinaji a předání Desatera)	Soslání Ducha svatého – Letnice (sestup Ducha svatého na apoštoly)

Pokud jde o některé symboly svátku Pesach a Velikonoc, je opět nutné zmínit především symbol beránka, který i když je nejdůležitějším symbolem obou svátků, tak má odlišný význam. V židovské tradici symbolizoval beránek každého člena izraelského národa jako „člena Božího stáda, kde Bůh vystupuje jako pastýř.“⁹⁸ Symbolem beránka si Židé připomínají i událost deseti egyptských ran, které Bůh seslal, aby pomohl židovskému lidu z otroctví egyptského. Rozhodující pak byla desátá egyptská rána, která měla zabít vše prvorozené. Domy, v nichž se ukrývali Izraelité, však Bůh „překročil“, neboť jejich dveře byly označeny právě krví beránka. Beránek se tak stal nejčastější obětí, kterou pak Izraelité přinášeli Bohu a dále i svátečním pokrmem pojídaným o svátku Pesach, který připomínal výše zmíněnou událost. „V novozákonní symbolice beránek představuje ukřižovaného a zmrtvýchvstalého Krista.“⁹⁹ „Někdy bývají jako ovce zobrazováni i apoštolé. Kristus v podobě beránka stojí uprostřed nich.“¹⁰⁰ Stejně jako v židovské tradici, byl i v křesťanství beránek původně pečeným masitým svátečním pokrmem. „V našich zemích jehněčí pečení v 19. Století vystřídal beránek upečený z těsta.“¹⁰¹

Dalším společným znakem, i když opět s odlišnou charakteristikou, je symbolika svátečního pečiva, které v židovství představuje nekynutý maces a v křesťanství kynutý mazanec. Pokud jde o mazanec, tak ten představuje slavnostní, pouze jednou do roka zhotovovaný pokrm, připravovaný z kynutého těsta, nejčastěji do tvaru chlebového bochníku. Nahoře je často nařezáván křížem jako připomínka ukřižování Ježíše Krista. Oproti mazanci je maces nekynutý chléb kulatého nebo hranatého tvaru. Izraelité totiž museli v době egyptské nadvlády opustit Egypt tak rychle, že jim ani nestačilo vykvasit těsto na chléb. Někdy se mu proto říká i „chléb osvobození“, s čímž pak souvisí dle Starého zákona i Boží ustanovení k připomínce spásného činu: „Od večera čtrnáctého dne prvního měsíce budete jíst nekvašené chleby až do večera jedenadvacátého dne téhož měsíce.“ (Ex 12:18) Při pesachové hostině jsou na stole tři macesy, které jsou položeny na sobě a jsou připomínkou tří praotců – Abrahama, Izáka a Jákoba. Každý z macesů také představuje jednu ze tří složek židovského lidu – koheny, levity a Izraelity.

Mezi společné symboly patří také vejce, avšak i zde se význam liší. V křesťanském pojetí je vejce považováno za symbol nového života a vzkříšení. Vejce si můžeme také představit jako zapečetěný hrob, který v sobě ukrývá život, což symbolizuje Ježíšovo spočinutí v hrobě a jeho následné zmrtvýchvstání. Velikonoční vajíčko slouží také jako odměna koledníkům nebo dekorační a umělecký prvek. I v židovském pojetí je vejce považováno za symbol nového života. Vařené natvrdo a umístěné na sederové míse při pesachové večeři nám „připomíná zničený Chrám, ale také symbolizuje židovský národ svou zajímavou vlastností: čím déle se vaří, tím se stává tvrdším, tak jako nesnáze doby posilují naše židovské uvědomění.“¹⁰²

⁹⁸ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*, s. 206.

⁹⁹ Tamtéž, s. 206.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 207.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 207.

¹⁰² DIVECKÝ, J. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*, s. 20.

Zatímco hlavním smyslem Pesachu je zpřítomnění události osvobození z Egypta a předávání tohoto příběhu mladší generaci při společné sederové večeři, tak smyslem křesťanských Velikonoc je připomínka vzkříšení Ježíše Krista, který nás svou obětí na kříži osvobozuje od hříchu a svým přístupem nám zjednává přístup k novému životu.

7 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo přehledně poskytnout informace týkající se svátků Pesach a Velikonoc. Tyto dva svátky spolu velmi úzce souvisí, a proto pro pochopení Velikonoc byly důležité znalosti svátku Pesach.

Ve své práci jsem důkladně představil průběh oslavy, důležité náboženské a lidové tradice, a také sváteční symboly svátků Pesach a Velikonoc. Průběh oslavy zde sehrál významnou roli, protože poukázal na důležitost rodiny, která je obzvláště při oslavě židovského Pesachu klíčovou. Tradice je totiž pro Židy kulturním dědictvím, které si předávají z generace na generaci a uchovávají si tak svou kontinuitu. Domnívám se také, že oproti svátku Pesach jsou křesťanské Velikonoce v dnešní době spíše komerčním svátkem, než svátkem tradic a zvyků. Tato skutečnost je však záležitostí větších měst, na vesnicích i v menších městech se naštěstí stále udržují mnohé staré tradice, které jsem v této práci zmínil.

V průběhu zpracovávání bakalářské práce jsem zjistil, že ačkoli bylo k oběma svátkům napsáno dostatek literatury, tak se některé informace rozcházely, hlavně u průběhu oslavy židovského Pesachu. To je zřejmě způsobeno rozdíly v praktikách mezi Židy žijícími v Izraeli a Židy žijícími v diaspoře, tedy mimo Izrael. Své informace k této práci jsem získal i rozhovorem s příslušnicí židovského náboženství, která mi pomohla především s informacemi o průběhu oslavy při sederové večeři. Nedílnou součástí získávání informací a příběhů s těmito svátky spojenými byla především i Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Dále dodávám, že tabulky, které se v této práci nacházejí, jsou vlastními výtvary na základě textů knihy A. Adama – Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe.

Myslím si, že je v dnešní době nesprávné odsuzovat druhé pro jejich víru či národnost, neboť teprve hlubší poznání o jejich kultuře a náboženství nám umožní nahlédnout do jejich nitra. Člověk by se měl snažit poznávat každý kousek světa, který jej obklopuje, poznávat jej aktivně skrze poznávání cestováním a studiem informací, protože teprve potom může být schopen tolerance i adekvátního souzení. Tato práce nemá přesvědčovat, že to, co je zde psáno, musí vést k pochopení oné kultury jako něčeho dobrého, ani by neměla nutit k dodržování tradic, které se zde zmiňují. Měla by hlavně informovat, to je její jediný účel. Pokud by tato práce alespoň z malé části přispěla k informovanosti dalších lidí a tím i k toleranci méně známých věcí, pak bych byl velmi spokojen.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADAM, Adolf. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*. Praha : Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-269-1.

BAUMANN, Arnulf; PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha : Kalich, 2001. ISBN 80-7017-205-3.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha : Česká biblická společnost, 1993. ISBN 978-80-87287-24-8.

DIVECKÝ, Jan. *Židovské svátky: Kalendář od Pesachu do Purimu*. Praha : P3K, 2005. ISBN 80-903584-3-8.

FRANKIELOVÁ, Sandra Sizer. *Křesťanství. Cesta spásy*. Praha : Prostor, 1996. ISBN 80-85190-46-X.

KIRSTE, Reinhard; SCHULTZE, Herbert; TWORUSCHKA, Udo. *Svátky světových náboženství*. Praha : Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-588-7.

KOSOFSKY, Scott-Martin. *The Book of Customs: A Complete Handbook for the Jewish Year*. New York : HarperCollins, 2004. ISBN 978-0-06-052437-1.

NEWMAN, Ja'akov; SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z*. Praha : Sefer, 2004. ISBN 80-900895-3-4.

PUTÍK, Alexandr; KOSÁKOVÁ, Eva; CABANOVÁ, Dana. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*. Židovské muzeum v Praze : Praha, 2005. ISBN 80-86889-01-7.

PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT, Leo, FIEDLER, Jiří. *Židé: Dějiny a kultura. Židovské tradice a zvyky*. Židovské muzeum v Praze : Praha, 1997. ISBN 80-85608-17-0.

STERN, Marc. *Svátky v životě židů*. Praha : Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-551-8.

VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Libri, 2006. ISBN 80-7277-292-9.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčejy*. 1. vyd. České Budějovice : DONA, 1991. ISBN 80-85463-03-2.

9 RESUMÉ

The attention to Passover and Easter holiday in this work deserves not only because of its historical wealth, but also because of its religious and folk traditions, and symbols, which became an integral part of it. Using the methods of comparison in this work will be able to give these holidays clearly all important information.

This bachelor work is divided into two big chapters where the first chapter describes the religion of Judaism and its Passover feast. The second chapter describes the Christian religion and its Easter holiday. After that, the following chapter focuses on their mutual comparison. This work also thoroughly describes the progress of the celebrations, important religious and folk traditions, and also the festive symbols of the Passover and Easter.

These two holidays are together very closely related, therefore there is important for the Passover the understanding of the Easter knowledge. The celebration of Passover is a pilgrimage feast and is considered one of the most important Jewish feasts. It is the oldest one from the Jewish feasts, rich in its history and mission. It commemorates the Exodus from Egyptian slavery. The Christian Easter is a holiday of the spring and remind the resurrection of Jesus Christ, which has become a redeem event for all people. Easter is a holiday of hope for eternal life with Jesus Christ.

10 PŘÍLOHY

Obrázek č. 1: Pesachový (sederový) stůl

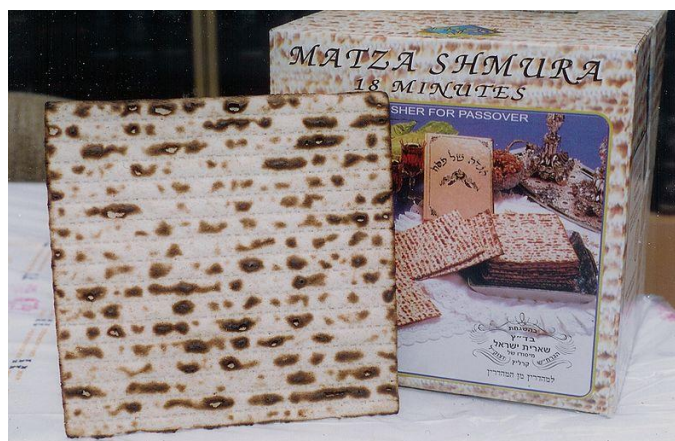
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Seder>

Obrázek č. 2: Velikonoční stůl

<http://www.podnikatel.cz/clanky/velikonoce-od-mazance-po-velikonocni-euro-hot-dog/>

Obrázek č. 3, 4: Symboly svátku Pesach (vlevo: sederový talíř; vpravo: maces)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Passover>

Obrázek č. 5 - 8: Symboly Velikonoc (vlevo: velikonoční beránek; vpravo: kraslice)

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Velikonoce>

(vlevo: mazanec; vpravo: jidášky)

<http://www.novinky.cz/zena/135766-tradicni-velikonocni-pokrmy.html>